

Property rights

Beoefenaren van de sociale wetenschappen koesteren graag de illusie dat hun theorieën de maatschappelijke ontwikkeling beïnvloeden, maar misschien ligt het verband wel andersom en beïnvloedt de maatschappelijke ontwikkeling de vigerende sociale theorieën. In de economie althans lijken voor het laatste meer aanwijzingen te vinden dan voor het eerste. Zo werd de industriële revolutie achteraf voorzien van een passende theorie die de absolute vrijheid van de eigendom benadrukte en de rol van de staat minimaliseerde. En de welvaartsstaat kreeg (ex post) haar rechtvaardiging in de welvaartsstheorie, die hamerde op de externe effecten die het marktproces veroorzaakte en die wees op het bestaan van een nooit aangetoonde sociale-welvaartsfunctie die niet via het marktproces zou kunnen worden geoptimaliseerd. Nu de welvaartsstaat in diskrediet is geraakt, is het de vraag welke theorie nu furore zal kunnen maken. Een kandidaat heeft zich al aangediend: de zogenaamde „property rights“-benadering die in de Verenigde Staten al geruime tijd de aandacht trekt 1). De beleidsaanbevelingen van de theorie – deregulering, privatisering, stimulering van economische prikkels – zijn in ons land al gemeengoed, de theorie zelf waarop de maatregelen berusten echter nog niet. Daarom hier iets meer over de theorie van de „property rights“.

Bepalend voor de marktwaarde van een goed zijn, zo stelt deze theorie, niet de fysieke kenmerken ervan, maar de rechten die aan dat goed zijn verbonden met betrekking tot het gebruik, de opbrengst en de mogelijkheden van overdracht van dat goed (te zamen de „property rights“ genoemd). De kern van de theorie is dat de wijze waarop de „property rights“ in de maatschappij zijn geregeld, bepalend is voor de structuur van de economische prikkels en daarmee voor de dynamiek en efficiency van het systeem. De benadering wortelt in de neoklassieke microtheorie, in zoverre dat zij veronderstelt dat nutsmaximalisatie plaatsvindt en dat uit vrijwillige ruil tussen marktpartijen een optimale situatie ontstaat. De „property rights“-benadering is echter veel breder doordat nuts- en winstmaximalisatie niet worden beperkt tot markten met volledig vrije mededinging waar geen informatiekosten hoeven te worden gemaakt, noch tot een pure kapitalistische marktorde, zoals de neoklassieken doen, maar de gevolgen van maximaliserend gedrag ook worden nagegaan op onvolkomen markten en onder alternatieve economische systemen.

De onderneming, zo wordt in de theorie geconstateerd, opereert in een onzekere omgeving. Om te overleven zal zij de markt moeten verkennen, contracten met groepen binnen en buiten de onderneming moeten sluiten en kosten moeten maken om eenmaal gesloten overeenkomsten ook daadwerkelijk te laten naleven. Niet alle ondernemingen worden echter in gelijke mate door deze zogenoemde transactiekosten getroffen. Vooral grote ondernemingen zullen relatief hoge kosten moeten maken om hun marktpositie te beschermen. De reden daarvan is dat, voorbij een bepaalde bedrijfsomvang, scheiding van uitvoering (door managers) en eigendom (door eigenaars/aandeelhouders) onvermijdelijk wordt. Daarmee wordt inbreuk gemaakt op het „property right“ van de eigenaars. Het gevolg is dat het systeem van prikkels in de onderneming verandert; de eigenaars worden beloond naar rato van het behaalde residu van de firma en streven dus naar maximalisatie van de waarde van de onderneming, maar de managers – die door de complexiteit van de firma niet langer naar hun marginale bijdrage aan de produktie worden beloond – streven heel andere doelen zoals status en vrije tijd na. Hoe kan de eigenaar dit belangenconflict oplossen? Hij kan proberen de managers te controleren, maar dat zal gepaard gaan met zeer hoge transactiekosten (om zijn mede-eigenaren te organiseren en om een controlesysteem op te zetten). Hij kan ook proberen – wat meer voor de hand ligt – om door marktafspraken met concurrenten die in de-

zelfde positie verkeren, de markt te reglementeren, ten einde op die manier zijn positie veilig te stellen. De „property rights“-benadering verklaart dus uit de nutsmaximalisatie van individuen in de onderneming het ontstaan van diverse markt vormen, die volgens deze school dan ook als doelmatige en rationele ordeningen van de markt moeten worden gezien. Overheidsingrepen, ingegeven om markt imperfecties te corrigeren, zijn dan niet op hun plaats. Integendeel: de belangentegenstellingen tussen de eigenaars en de managers worden verscherpt als de eigenaars beperkt worden in hun mogelijkheden hun bezit ten gelde te maken. Juist deze dreiging vormde nog een rem op het gedrag van de managers, die nu vrij spel krijgen.

De ondernemingen kunnen het dus beter zonder overheid af, maar de realiteit is dat de overheid veelvuldig inbreuk maakt op de „property rights“ van de marktpartijen. De reden van de overheidsinterventie kan zijn gelegen in het bestaan van externe effecten (onbedoelde effecten op andere dan de marktpartijen, die niet in de prijs van het goed tot uitdrukking komen). De „property rights“-school wijst er echter op dat in een situatie waarin alle eigendomsrechten die aan goederen zijn verbonden aan individuen zijn toegewezen en de transactiekosten gering zijn, rechten op dat goed kunnen worden geruild. Deze ruil is dan (Pareto-)optimaal, en ieder wordt voor ondervonden nadelen van externe effecten gecompenseerd. Ook als de transactiekosten aanzienlijk zijn, doch kleiner dan het gezamenlijk behaalde voordeel, is het voeren van rechtstreekse onderhandelingen tussen benadeelde(n) en benaderer(s) efficiënter dan overheidsinterventie. En zelfs in het geval dat de transactiekosten van rechtstreekse onderhandelingen (bij voorbeeld doordat het aantal partijen groot is), uitzonderlijk hoog zijn, is het maar de vraag of overheidsinterventie een goedkopere oplossing biedt aangezien de prikkels tot efficiënt gebruik van een goed verdwijnen wanneer het gebruiksrecht wordt gescheiden van het eigendomsrecht.

Het is moeilijk om de „property rights“-benadering op haar juiste waarde te schatten. Enkele opmerkingen kunnen echter wel worden gemaakt. De dynamische benadering van het ontstaan van markt vormen en het verklaren van vormen van markt imperfecties uit rationele overwegingen van individuen, die bij de onderneming zijn betrokken, lijken een waardevolle aanvulling op bestaande markttheorieën. Dit houdt tevens de waarschuwing in dat niet te snel tot overheidsreglementering van de markt mag worden besloten. De kritiek van de „property rights“-school op de welvaartsstheorie is echter minder sterk. Welvaart is immers niet alleen afhankelijk van efficiency – het criterium waaraan alle maatregelen worden getoetst – maar ook van de rechtvaardigheid van de verdeling. Volgens de aanhangers van de „property rights“-benadering houdt een interventie in de verdeling, per definitie, een aantasting van de „property rights“ in, en dus een verlies van efficiency. De redenering krijgt daardoor iets tautologisch: efficiency is het enige criterium en is alleen in de marktsector te behalen. De „conclusie“ dat er dan geen ruimte is voor herverdeling en voor de overheid, vloeit daar dan weliswaar logisch uit voort, maar zat er al van te voren ingebakken.

H. Kamps

1) Zie bij voorbeeld: E. Furubotn en S. Pejovich (red.), *The economics of property rights*, Ballinger publishing company, Cambridge (Mass.); L. de Alessi, *Property rights, transaction costs and X-efficiency: an essay in economic theory*, *American Economic Review*, maart 1983; N. Furniss, *The political implications of the public choice-property rights school*, *Political Science Review*, juni 1974; A. Alchian en H. Demsetz, *The property right dilemma*, *The Journal of Economic History*, maart 1973.